

1

MEDDELANDE NR 10 FRÅN SALTSJÖBADENS HEMBYGDSFÖRENING

Oktober 1975

GEORG HAGBERG

Hembygdsföreningens promenad genom Neglinge-Igelboda 17 maj -75.

Samling skedde vid Neglinge gård, där erinran gjordes om att detta var den äldsta och ursprungliga bebyggelsen i det område, som numera kallas Saltsjöbaden.

Det torde fortfarande råda oklarhet om de nuvarande stugornas ålder. Man vet att ryssarna sommaren 1719 gjorde råder utefter den svenska ostkusten, och att de gjorde en inbrytning i Stockholms skärgård för att komma fram till Stockholm, men möttes av svenska stridskrafter vid Skogsö och stoppades där. Under sin framfart hann ryssarna bränna ned all bebyggelse. Det har även sagts att Neglinge by också brändes, men det har dock uppdagats att en bybo inte flydde som de andra, och det kan ju tänkas att Neglinge by, eller någon del av husen, kunnat förbli intakta.

Neglinge by utgjordes av tre gårdar - Västergården, Mellangården och Nedergården. När K. A. Wallenberg 1889 köpte och grundade Saltsjöbaden, var gårdarna sammanlagda till en brukningsenhet. Siste brukare av Neglinge gård var en arrendator Johan Lindgren. Han upphörde med verksamheten 1911. Stall och ladugård mm revs därefter av ägaren - järnvägsbolaget - och av det intakta timret byggdes de första motorbåtsbryggorna på Restaurangholmen. Endast de ännu befintliga husen jämte en större lada samt Västergårdens boningshus blev kvar, det sistnämnda revs 1931 i samband med bygandet av kommunalhuset. Ladan, samt en del öppen jord, arrenderades av en is- och bränslehandlare, vilken hade bränsleförråd i ladan, samt till en början ett stall för hästar inbyggt i ladans ena ände. På den tiden hade ännu inte biltransporterna slagit igenom, utan allt drogs av hästar. Det var också orsaken till att denne företagare till en början arrenderade viss öppen jord av bolaget, där han odlade havre till hästarna. Denna verksamhet bedrevs väl ett par decennier, tills oljeeldade villapanor och elektriska kylskåp gjorde verksamheten mindre lönsam, varefter firman lades ner. Några år senare revs ladan.

Efter hembygdsföreningens promenad på Neglingeön, har många frågat mig om varifrån benämningen "Gamla Saltsjöbaden" har kommit. När hotell, restauranger, badhus och villabebyggelsen på 1890-talet uppfördes, kom detta samhälle att allmänt kallas badorten Saltsjöbaden. Samtidigt anlades i samband med järnvägen, lokstallar, vagnhallar och verkstäder vid Neglinge station. Så följde bostäder för järnvägspersonalen och folk som krävdes för Saltsjöbade-

bebyggelsen. Kring Neglinge stationsområde uppstod en tätort, som allmänt kallades stationsområdet Neglinge. När sedan den nya köpingen etablerades 1 januari 1909 och alltsammans fick namnet Saltsjöbaden, kom man att mynta benämningen "Gamla Saltsjöbaden" vid sidan av de övriga delarna Saltsjöbaden.

Rundvandringen vidtog nu, och den första villan man betraktade var förutvarande provinsialläkarvillan, som uppfördes av disponent Hjalmar Oldenburg som privatbostad, och blev färdig för inflyttning våren 1912. Samtliga villor i fortsättningen fram emot idrottsplatsen är byggda omkring sekelskiftet och fram till första världskrigets början. Idrottsplatsen började byggas 1939, och var färdig för invigning 1942.

Promenaden fortsatte uppför den branta Kaptensbacken, vid vars krön Saltsjöbadens första prästgård var belägen. Saltsjöbaden blev egen kyrkoförsamling först 1 maj 1913, men redan 1901 tillsattes en präst av Näska församling som skulle ha sin verksamhet förlagd till vår trakt, och förste befattningshavaren blev domkyrkosysselmanen Carl Högmán, sedermera kyrkoherde i Näska församling. Man beslöt att bygga ett pastorsboställe åt denne, och 1903 var detta färdigt för inflyttning (nuvarande Kaptensbacken 10). Där hade denne prästman mottagning för Neglinge och Saltsjöbadensborna ända tills nuvarande prästgården togs i bruk i samband med kyrkans färdigställande 1913.

Villa Gadelius, Numera ägd av kommunen, där man bla. inrättat en lekkola, byggdes av en bankdirektör Jansson. Villan användes av denne endast till sommarbostad. Till villan hörde en mycket stor tomt, där nu ålderdomshemmet Sjötappan är beläget. Det ursprungliga tomtområdet omfattade hela det område vi brukar kalla Neglinge udde, och nu finns åtta privatvillor belägna efter den gamla tomtens strandlinje. En av dessa är den gamla fastighetens trädgårdsmästarbostad, ombyggd och moderniserad.

Vid Kaptensbackens slut stannade vi upp och betraktade den sk. 10-örevillan. Den hade av folkumoren fått detta namn emedan byggherren Olsson sägs ha varit rockvaktmästare på en Stockholmerestaurang, och genom idogt sparande av intjänade 10-öringar så småningom kunnat bygga villan i fråga. En sak var vi dock säkra på; i denna villa började vår värderade styrelseledamot Gösta Blohm sin tandläkarepraktik i Saltsjöbaden året 1918.

Neglinge park anlades på 1920-talet. Det var ursprungligen en äng, som under krigsåren 1914-18 delades upp i kolonilotter för potatisodlare. Varje odlare fick disponera 200 kvm, och området kom att omfatta rätt många sådana lotter.

Neglinge torg anlades 1913. Det var liksom tidigare, där man varje midsommar hade majstång med dans och lekar. Omkring området hade etablerats tre livsmedelsaffärer och en bageri- och konditoriaffär, varjämte en 6-7 kioskgäare hade satt upp sina varustånd efter vägen, mitt för järnvägsövergången. Ett affärscentrum redan då. Det var väl orsaken till att torget anlades, och i samband med detta flyttades kioskerna upp mot torgets västra sida.

Järnvägsbostadshusen började byggas i samband med järnvägen, de första färdiga 1893 och sedan följde allt efter behov de övriga, det sista färdigt 1906. Nu har dessa hus tjänat ut och skall snarast rivas för att lämna plats för moderna radhusvillor. Den intill belägna mejerifastigheten byggdes 1913-14 av mejeribolaget Viktoria (sedermera Mjölkcentralen). På den tiden bedrevs där fullständig mejerirörelse, och mjölken levererades utifrån skärgården, bla Beatelunds gård på Värmdön. Nu ska även dessa hus rivas och ge plats för nyssnämnda radhusområde.

Nästa byggnad vi tog i betraktande var Neglingeskolan. Denna är särskilt intressant när den byggdes och uppfördes på 1897 års Stockholmsutställning, för att efter utställningens slut förflyttas till Neglinge. På utställningen skulle den åskådliggöra ett prov på modern skolbyggnad på landsbygden. Redan innan den byggdes upp på utställningen, var den såld till Nacka församling för placering i Neglinge. Skolan var på plats och färdig att tagas i bruk i maj 1898. Befolkningen ökade kraftigt vid denna tid, och 1909 tog kyrkostämman upp frågan om nya lokaler. Man hade från början tänkt sig ett helt nytt skolhus, och för den skull inköptes ett söder om hittillsvarande skola beläget tomtområde. Efter mycket diskuterande hit och dit, släppte man den första tanken och istället beslöt kyrkostämman 1910 att bygga till det gamla skolhuset, vilket skedde 1912. I våra dagar har ju dock den sk nya skoltomten begåvats med en paviljongskola.

Från Neglingeskolan fram till Vasavägen, samt ett par hundra meter upp efter denna gata, ligger de första järnvägsegnahemmen, uppförda åren 1909-10. Järnvägsbolaget bidrog vid denna tid, till att dess personal fick möjlighet att uppföra egna hem som så många önskat. Dessa första egna hemvillor har med något undantag ändrat utseende genom ombyggnader och moderniseringar. 1920 medverkade järnvägsbolaget till ytterligare egna hembyggen för sina anställda, och flera av dessa är belägna i fortsättningen upp mot Igelboda. Även dessa har numera ändrat utseende genom tillbyggnad och moderniseringar. Vi ansåg nog allmänt att detta haft förskönande inverkan på villorna ifråga.

Området runt Odenplan beskådades och gav många minnesbilder och synpunkter från deltagarna i promenaden. Området innefattar många varierande villatyper, vilka dock på ett intressant och tjuvigt sätt samsas mycket bra, något som kanske delvis beror på terrängens struktur.

Så var vi framme vid den stuga som jämte en jordkällare utgör resterna av det gamla Igelbodatorpet. Övanpå jordkällaren fanns tidigare ett boningshus, och framför de båda husen låg stall, ladugård samt lador, sammanbyggda i vinkel. De sistnämnda revs 1913, och det intakta timret användes, liksom det samtidigt rivna från Neglinge gård, till båtbyggarna vid Restaurangholmen (stenkistor o dyl). Jordbruket på torpet hade då sedan länge varit nedlagt, med undantag från att Neglinge gård hade brukat jorden. Allt eftersom villabebyggelsen vidtog, minskade de öppna gårderna som använts för jordbruket, och efter 1911 får det väl anses som utslutet med ett samlat jordbruk i Neglinge-Igelboda. När jordbruket på Neglinge gård upphört, var det mycket vanligt att kor från Lunds gård gick på sommarbete i Igelbodaområdet.

17 maj 1975 var en mycket solvarm dag, så det var ingen som orkade fortsätta promenaden genom västra Igelboda tillbaka till Neglinge gård, vilket först varit tanken, utan istället skildes man vid Igelboda torp.